

1990 İLE 2021 YILLARI ARASINDA YAŞANAN KRİZLERİN TÜRKİYE TURİZM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

THE EFFECTS OF THE CRISES BETWEEN 1990 AND 2021 ON THE TURKISH TOURISM SECTOR

Diler DOĞRUOL¹

ÖZET: Ülke ekonomilerinde önemli bir yere sahip olan turizm sektörü, kriz dönemlerinden hızlı bir şekilde etkilenmektedir. Kendi içinde kriz yaşayan veya dünyadaki krizlerden etkilenen ülkeler, yabancı turist sayılarında ve buna paralel olarak turizm gelirlerinde zaman zaman ciddi kayıplar yaşamaktadır. Her kriz, ülkelerin yabancı turist sayısı ve turizm gelirlerinde benzer etkiler yaratmayabilir. Hangi krizlerin turizm sektörünü daha çok etkilediğinin belirlenmesi amacıyla hazırlanan bu çalışmada, 1990 yılından itibaren 2021 yılının Nisan ayının sonuna kadar, Türkiye ve dünyada yaşanan önemli krizlerin, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayıları ve turizm gelirleri üzerindeki etkileri, değişim oranları hesaplanarak sebepleriyle beraber incelenmiştir. Literatür bilgileri ışığında, farklı türdeki krizlerin, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı ve turizm gelirlerini farklı şekillerde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kriz, yabancı turist, turizm geliri, Türkiye.

ABSTRACT: The tourism sector, which has an important place in the country's economies, is rapidly affected by the crisis periods. Countries that experience internal crises or are exposed to global crises witness severe losses in the number of foreign tourists and thus their tourism incomes. Due to fact that each crisis does not produce similar effects on the number of foreign tourists and tourism incomes of the countries. In this study, which was conducted to determine which crises affected the tourism sector most, the effects of the important crises in Turkey and in the world on the number of foreign tourists coming to Turkey and tourism incomes from 1990 until the end of April 2021 were examined together with their reasons by calculating the change rates. The relevant literature and results of this study indicate that different types of crises affect these figures in different ways.

Keywords: Crisis, foreign tourist, tourism income, Turkey.

GİRİŞ

Önceden tahmin edilemeyen ve aniden gelişme özelliğine sahip olan krizler, turizm sektörünü etkilemektedir. Türkiye ve dünyada yaşanan terör olayları, savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar, ekonomik ve siyasi krizler Türkiye turizm verilerinde olumsuz yönde değişime neden olabilmektedir. Ancak, bazı krizler de turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemez. Çünkü; bir ülkenin kendi içinde yaşadığı ekonomik kriz, bu ülkeye tatile gitmek isteyen diğer ülke vatandaşlarını ilgilendirmez. Dünyada gelişen salgın bir hastalığın yayılmadığı ülkelerdeki turizm verileri, büyük oranlarda değişime uğramaz. Bazı krizler de meydana geldikleri yıldan sonraki yıllarda turizm verilerini etkileyebilir.

Turizm sektöründe kriz, turizmle alakalı işletmelerin olağan faaliyetlerini tehdit eden, bölgenin güvenli olmadığı izlenimini veren ve bu bakımdan turistleri yörenin güzelliği ve rahatlığı yönünden olumsuz yönde etkileyen bir durumdur (Aşık, 2016: 44). Dolayısıyla bölgeye yönelik turizm talebinin ve tüketiminin azalması nedeniyle yöresel turizm işletmelerinin faaliyetlerini yerine getirememeleri veya varlıklarını devam ettirememeleri, bölgesel ekonomik ve turizm talebinin azalmasına sebep olan olaylar şeklinde ifade edilmektedir (Aşık, 2016: 44).

¹ Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Adana-Türkiye, e-posta: ddemirtas@cu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9066-2689

Küreselleşme ve gelişen teknoloji ile birlikte dünya ülkeleri birbirleri hakkındaki gelişmeleri çok rahat takip edebilmektedir. Bir ülkede meydana gelen bir kriz, aynı anda dünyanın dört bir yanında medya tarafından duyurulmaktadır. Aralarında siyasi anlaşmazlıklar bulunan ülkeler ise karşı tarafta yaşanan krizi abartarak o ülkenin imajını zedeleyebilmektedir.

Turizm sektörünü etkileyen kriz türleri 4 temel başlık altında açıklanabilir. Bunlar (Köşker, 2017: 218):

I. Doğal krizler: Deprem, sel, çığ, kasırga ve orman yangını gibi doğal çevreyi etkileyen umulmadık ani afetlerdir. Bu krizlerin çoğu can ve mal kaybı ile sonuçlanır. Doğal krizlerin yaşandığı bölgelerde alt yapı ciddi derecede yıkıma maruz kalmaktadır. Maddi ve manevi kayıplar yaşayan bu bölgelerin yaralarını sarması uzun süre alabilmektedir. Doğal krizlerin yaşandığı bölgelerde turizm faaliyetleri de aksamaktadır.

II. İç çatışma, savaş ve terör: Bir ülkede veya bölgede yaşanan iç çatışma, savaş veya terör olayları, yerli ve yabancı turistlerin turizm destinasyonuna bakış açılarını olumsuz etkilediği için turizm gelirlerinde ciddi azalışlar olmaktadır. Çünkü hiç kimse can güvenliğinin olmadığı bir ülkede tatil yapmak istemez. İnsanların çoğu tatillerinde huzurlu bir ortamı tercih ederler. Bundan dolayı iç çatışma, savaş ve terör olayları yaşayan ülkelerin dünyadaki imajları ciddi derecede zedelenir.

III. Ekonomik ve siyasi krizler: Ulusal ve uluslararası ekonomik krizler, ülke ekonomisi ile beraber turizm sektörünü de etkilemektedir. Ulusal ekonomik kriz yaşayan ülkeler, gelen yabancı turist sayısı ve turizm gelirlerinde artış yaşayabilmektedir. Uluslararası boyuttaki ekonomik krizler ise birçok ülkeyi etkilediği için turist sayılarında ve turizm gelirlerinde düşüşler gözlenebilmektedir.

Ülkenin kendi içinde yaşadığı siyasi krizler çoğu zaman, turizm sektörünü olumsuz etkilemez. Çünkü turistler gittikleri ülkenin siyasi krizleri ile ilgilenmezler. Ülkeler arasında yaşanan siyasi krizler ise turizm sektörüne önemli derecede zarar vermektedir. Eğer ki bir ülkenin siyasi kriz yaşadığı ülke, o ülke için yüksek bir turizm pazar payına sahip ise turizm gelirinde ciddi anlamda kayıp yaşanır.

IV. Salgın hastalıklar: Salgın hastalık yaşanan ülkelerdeki turizm talebinde düşüşler olmaktadır. Küresel boyutta yaşanan salgın hastalıklar da turizmde ciddi bir krizin yaşanmasına sebep olmaktadır. Salgın hastalığın dünyanın birçok ülkesine yayılması durumunda ise uluslararası boyutta turizm krizi yaşanır. Ülkelerin ekonomisinde çok önemli yeri olan turizm sektöründe yaşanan kriz sonucunda, ülkeler ağır kayıplar yaşarlar.

Hangi krizlerin turizm sektörünü daha çok etkilediğinin belirlenmesi amacı ile hazırlanan bu çalışmada, literatür taraması sonucunda, geçmiş yıllardan günümüze kadar bu konu ile ilgili birçok çalışma yapıldığı saptanmıştır. Bu çalışmanın, diğer çalışmaları bütünleştirmesi ve diğer çalışmaların çoğundan farklı olarak daha fazla kriz çeşidini aynı anda ele alması bakımından bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Türkiye ekonomisinde turizm gelirlerinin öneminin açıklanması ile başlayan çalışmada, Türkiye’de ve dünyada 1990 yılından itibaren 2021 yılının Nisan ayı sonuna kadar yaşanan önemli krizlerin turizm sektöründe, gelen yabancı turist sayısı ve turizm gelirleri açısından yarattığı sonuçlar, dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı ve turizm geliri verileri T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği internet sitelerinin turizm istatistikleri bölümünden elde edilmiştir. Çalışmadaki turizm geliri verileri, yabancı ziyaretçilerden elde edilen gelir ile yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edilen gelirin toplamıdır. Krizlerin Türkiye’ye gelen yabancı turist sayıları ve turizm gelirleri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için, kriz

döneminden bir önceki ve bir sonraki yıllarda meydana gelen değişim oranları, sebepleriyle birlikte yorumlanmıştır.

Türkiye Ekonomisinde Turizm Gelirlerinin Önemi

Sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik etkilere sahip olan turizm sektörü, ülkelerin kalkınması açısından çok önemli bir sektördür. Ekonomik etkileri ile darboğazlardan çıkış yolu olarak görülen turizmin, gerek ülkeye doğrudan döviz girişi sağlaması, gerekse de gelir getirici etkisi olması ve yan sektörlerle olumlu etki oluşturmaları, ekonomik yönünü fazlasıyla ortaya çıkarmıştır (Turizmebakis, t.y.). Yabancı turistler vasıtasıyla bir ülkeye döviz girişi olması, o ülkenin cari açığı üzerinde olumlu etki yaratır. Turizm geliri, ülkelerde özellikle kriz dönemlerinde, cari açığı düşürmede önemli katkı sağlar. Ayrıca, turizm geliri, ülkelerin dış ticaret açığını kapamada da önemli rol oynar.

Tablo 1’de Türkiye’de 1996-2017 yılları arasında turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapama payı, GSMH içindeki payı ve ihracata oranı verilmiştir. Veriler incelendiğinde, Türkiye’de turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapamada ne kadar önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Türkiye’de 2001 Ekonomik Krizi’nin yaşandığı yıl örnek alınırsa, krizin yaşandığı yıl turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapama payı %133,63 olarak çok yüksek bir orana sahiptir. Yine 2001 yılında turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı %5,3 ve ihracata oranı da %32,1 olmuştur. Tablonun geneli incelendiğinde, Turizm gelirlerinin her yıl Türkiye ekonomisine olumlu katkı sağladığı kesindir.

Tablo 1. 1996-2017 Yılları Arasında Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapama Payı, GSMH İçindeki Payı ve İhracata Oranı

Yıllar	Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını Kapama Payı (%)	Turizm Gelirlerinin GSMH içindeki Payı (%)	Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı (%)
1996	39,07	3,2	25,7
1997	41,41	4,2	30,8
1998	46,86	2,9	28,9
1999	50,19	2,1	19,6
2000	37,38	2,9	27,5
2001	133,63	5,3	32,1
2002	98,19	5,4	33,9
2003	73,81	4,5	28,2
2004	58,95	4,4	25,2
2005	55,72	4,2	24,7
2006	42,83	3,5	19,7
2007	43,34	3,2	17,3
2008	44,30	3,4	16,6
2009	82,52	4,1	20,8
2010	46,09	3,4	18,3
2011	34,13	3,6	20,8
2012	43,75	3,7	19,2
2013	32,35	3,9	21,3
2014	40,59	4,3	21,8
2015	49,73	6,2	21,9
2016	39,48	2,6	15,5
2017	34,25	3,1	16,7

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği

BULGULAR

1990-1995 Dönemi

1990-1995 döneminde Türkiye’de yabancı turist sayısı ve turizm geliri dalgalı bir grafik oluşturmuştur. Bu dönemde, Türkiye turizm sektörü verileri istikrarlı oranlara sahip olamamıştır. Oranlardaki istikrarsızlığın sebebi, bu dönemde meydana gelen 1990-1991 Körfez Savaşı, 1991 Türkiye Finansal Krizi, 1992-1993 Avrupa Para Krizi ve 1994 Türkiye Ekonomik Krizi’dir.

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi ile başlayan Körfez Krizi’nin 7 Ocak 1991’de Körfez Savaşı’na dönüşmesiyle beraber, Türkiye Orta Doğu’ya yönelik uyguladığı aktif politika ile bölge sorunlarının ortasında kalmıştır (Acar, 2017:1). Savaşın Türkiye sınırında olması ve savaş sırasında Amerikan uçaklarının Türkiye İncirlik Hava Üssü’nü kullanmasından dolayı Türkiye riskli ülke konumuna düşmüştür. Bu savaş, Türkiye’de 1991 Finansal Krizi’nin oluşmasına sebep olmuştur. Bu krizde TL aşırı değerlenirken, sermaye kaçıışı ekonomiyi durgunluğa sokmuştur. Ayrıca terörün artması, ülkeye göçlerin başlaması ve turizm gelirlerinin düşmesi, Türkiye ekonomisindeki krizin ciddiyetini arttırmıştır (Erdoğan, 2018: 33).

1992 yılında Erzincan’da deprem felaketi meydana gelmiştir. Bu deprem 653 kişinin ölümü ve 6702 binanın hasara uğraması ile sonuçlanmıştır (afad.gov.tr). Erzincan Depremi geniş bir alana yayılmamıştır. Bu dönemde, dünyada çeşitli ülkeler arasında ekonomik krizler gerçekleşmiştir. Bu krizlerden biri 1992-1993 Avrupa Para Krizi’dir. Körfez Savaşı ve Avrupa Para krizi dış finansman koşullarını riskli hale getirmiştir. Kamu kesimi finansman açığı ve cari işlemler açığı, Türkiye’yi 1994 krizine taşımıştır (Bahar & Erdoğan, 2011: 9).

Tablo 2 incelendiğinde, yukarıda belirtilen krizlerin, Türkiye yabancı turist sayısı ve turizm geliri verilerinde istikrarsız bir yol çizdiği görülmektedir. Türkiye turizm geliri, Körfez Savaşı’nın ve ekonomik krizin yaşandığı 1991 yılında, bir önceki yıla göre %17,71 oranında azalmıştır. Aynı yıl, yabancı turist sayısında %2,39 oranında küçük bir artışa rağmen, turist başına ortalama harcamanın bir önceki yıla göre azalması, turizm gelirlerini de düşürmüştür. Erzincan Depremi’nin gerçekleştiği 1992 yılında, yabancı turist sayısında (%28,24 oranında) ve turizm gelirinde (%37,11 oranında) artış olmuştur. 1993 yılında gelen yabancı turist sayısında bir önceki yıla göre %8,13 oranında azalış, turizm gelirinde ise %9,07 oranında artış olmuştur.

Ekonomik krizin yaşandığı 1994 yılında, gelen yabancı turist sayısında bir önceki yıla göre %2,61 oranında, turizm gelirinde %8,97 oranında artış sağlanmıştır. Ulusal ekonomik krizin yaşandığı bu dönemde, TL’nin devalüe edilerek bir yıl içerisinde %146 düzeyinde değer kaybı yaşaması, turizm gelirinin artmasında önemli bir etken olmuştur (Köse, 2000: 104).

Tablo 2. 1990-1995 Döneminde Türkiye’ye Gelen Yabancı Turist Sayısı, Turizm Geliri (1000\$) ve Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)

Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı	Gelen Yabancı Turist Sayısında Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Turizm Geliri (1000\$)	Turizm Gelirinde Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)
1990	5.389.308		3.225.000		621
1991	5.517.897	2,39	2.654.000	-17,71	519
1992	7.076.096	28,24	3.639.000	37,11	533
1993	6.500.638	-8,13	3.969.000	9,07	668
1994	6.670.618	2,61	4.325.000	8,97	674
1995	7.726.836	15,83	4.957.000	14,61	684

Kaynak: Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği

1996-1999 Dönemi

Türkiye’de PKK terör eylemlerinin yoğun olduğu dönem olan Ekim 1998’de örgüte sağladığı takviyeyi geri alması için Türkiye hükümeti tarafından Suriye’nin ikaz edilmesiyle başlayan ve Şubat 1999’da Kenya’da yakalanan terör örgütü liderinin Türkiye’ye getirilmesiyle birlikte turizm endüstrisinde olumsuz sonuçlar meydana gelmiştir (Yılmaz & Yılmaz, 2005: 51). Bazı ülkelerin yaydığı kötü haberler ile dünya kamuoyunda imajı zedelenen Türkiye için rezervasyon iptalleri yaşanmıştır.

1997 yılında Tayland’ta başlayan ve Asya ülkelerine yayılan Asya Ekonomik Krizi, Türkiye turizm gelirleri üzerinde önemli bir paya sahip olan Rusya’da, 1998 yılında yaşanan krizi tetiklemiştir. 1998 Rusya Krizi sonucunda, Rusya ekonomisi ciddi bir çöküşe maruz kalmıştır. Rus rublesinin değer kaybetmesi ile sonuçlanan kriz, Rusya ile ilişkisi olan birçok ülkeyi etkilemiştir. Türkiye’ye Rusya’dan gelen turist sayılarının azalması da bu dönemde Türkiye turizmini olumsuz etkilemiştir.

Tüm bu olumsuz olayların üzerine, Türkiye’nin en önemli sanayi bölgesi olan Marmara Bölgesi’nde meydana gelen ve Ankara’dan İzmir’e geniş bir alanda hissedilen 17 Ağustos 1999 Depremi, Türkiye’de maddi ve manevi ciddi kayıplara sebep olmuştur. Resmi raporlara göre 18.373 ölüm, 23.781 yaralanmanın olduğu depremde 285.211 ev ve 42.902 iş yeri hasar görmüştür (Afad, t.y.). Türkiye’yi derinden etkileyen bu deprem, turizm sektörünü de olumsuz etkilemiştir.

1997-1999 yılında yaşanan tüm bu krizler sonucunda, 1998 yılında Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında bir önceki yıla göre %0,66 gibi çok küçük bir oranda artış sağlanırken, aynı yıl turizm gelirinde %3,46 oranında azalış yaşanmıştır (Tablo 3). 1999 yılında ise bir önceki yıla göre, Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında %23,23 oranında ve turizm gelirinde %33,37 oranında ciddi azalışlar dikkat çekmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. 1996-1999 Döneminde Türkiye’ye Gelen Yabancı Turist Sayısı, Turizm Geliri (1000\$) ve Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)

Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı	Gelen Yabancı Turist Sayısında Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Turizm Geliri (1000\$)	Turizm Gelirinde Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)
1996	8.614.085		5.962.100		748
1997	9.689.004	12,48	8.088.549	35,67	876
1998	9.752.697	0,66	7.808.940	-3,46	879
1999	7.487.285	-23,23	5.203.000	-33,37	736
2000	10.428.153	39,28	7.636.000	46,76	764

Kaynak: Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği

2000-2006 Dönemi

Türkiye’de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler, iç kaynaklı ekonomik krizlerdir. 1998 Rusya Krizi, 1999 Depremi, Kasım 2000 Ekonomik Krizi ve ülkede yaşanan siyasi gerginlikler Şubat 2001 Ekonomik Krizi’nin zeminini hazırlayan faktörler olmuştur.

Rusya hem turizm sektörü hem de ticari ilişkiler açısından, Türkiye için önemli bir ülkedir. 1999 Depremi’nin Türkiye’de yarattığı ekonomik zarar ve bunun üzerine 2000 yılında yaşanan ekonomik kriz, Şubat 2001 Ekonomik Krizi’nin şiddetini arttırmıştır.

Tablo 4’de 2000 Ekonomik Krizi ve 2001 Ekonomik Krizi’nin Türkiye turizm gelirlerine ve gelen yabancı turist sayısına etkileri görülmektedir. 2000 Ekonomik Krizi’nde gelen yabancı turist sayısı bir önceki yıla göre %39,28 oranında, turizm geliri de %46,76 oranında artmıştır. Türkiye’de meydana gelen bu ulusal ekonomik krizin, Türkiye turizminde canlanmaya sebep olduğu söylenebilir.

2001 Ekonomik Krizi'nde paranın devalüe edilmesi sonucu, bu ulusal boyutlu kriz döneminde gelen yabancı turist sayısında bir önceki yıla göre %11,42 oranında, turizm gelirinde ise %31,83 oranında artış olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 2000 ve 2001 Ekonomik Kriz Dönemlerinde Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı, Turizm Geliri (1000\$) ve Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)

Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı	Gelen Yabancı Turist Sayısında Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Turizm Geliri (1000\$)	Turizm Gelirinde Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)
1999	7.487.285		5.203.000		736
2000	10.428.153	39,28	7.636.000	46,76	764
2001	11.618.969	11,42	10.066.512	31,83	777
2002	13.256.028	14,09	11.900.925	18,22	816

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

2003 yılında Sars salgını ve 2006 yılında kuş gribi salgını, yayıldığı ülkelerde ciddi tehdit oluşturmuştur. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Sars salgını vaka sayısının en çok görüldüğü ülkeler Çin, Hong Kong, Tayvan, Kanada ve Singapur'dur (Ünlüönen & Çeti, 2019: 117). Türkiye'de Sars vakasına rastlanmamıştır.

İlk defa 2003 yılında Uzak Doğu'da ortaya çıkan ve giderek yayılarak global bir tehlikeye dönüşen kuş gripinin insan sağlığını tehdit eden boyutunun yanı sıra, ülkeler üzerinde ciddi ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçlar doğurduğu görülmektedir (Mfa, t.y.). Kuş gribi vakalarının Türkiye'de görülmesi ile birlikte, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 2006 yılında bir önceki yıla göre %6,18 oranında azalmıştır. Turizm geliri de bir önceki yıla göre %8,50 oranında gerilemiştir. Yine 2006 yılında kişi başına ortalama harcama bir önceki yıla göre 39 \$ azalmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. 2003 Sars ve 2006 Kuş Gribi Salgınında Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı, Turizm Geliri (1000\$) ve Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)

Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı	Gelen Yabancı Turist Sayısında Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Turizm Geliri (1000\$)	Turizm Gelirinde Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)
2002	13.256.028		11.900.925		816
2003	14.029.558	5,83	13.854.866	16,42	850
2004	17.516.908	24,86	17.076.607	23,25	843
2005	21.124.886	20,60	20.322.111	19,01	842
2006	19.819.833	-6,18	18.593.951	-8,50	803

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

2007-2009 Dönemi

2008 yılında yaşanan Küresel Ekonomik Krizi'nin temel nedeni, ipotekli konut kredileriyle ilgili politikalarla ABD'de bankaların verdiği Mortgage kredilerini kullanan kişilerin geri ödemelerde yaşadığı sıkıntılar ve geri ödeme sırasında konutların değerinin panik satışlar nedeniyle oldukça düşmesi ile konut kredileri ödenemez duruma gelmiştir. Bu durum, bu bankalara kredi veren dünyanın birçok yerindeki bankaları da sıkıntıya sokmuştur (Ayaz, 2016: 1363).

Tablo 6'da 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin ülkemizin turizm geliri ve gelen yabancı turist sayısına etkileri görülmektedir. 2008 Küresel Ekonomik Kriz döneminde bir önceki yıla göre turizm gelirlerinde ve gelen yabancı turist sayısında artış olmuştur. Kriz döneminden sonraki 2009 yılında ise kişi başına ortalama harcamanın da düşmesi sonucu, turizm gelirinde bir önceki yıla göre %3,2 oranında azalış olmuştur. Gelen yabancı turist sayısında ise %2,8 oranında küçük bir artış olmuştur.

2009 yılında gelen turist sayısında artışın sınırlı olması ve turizm gelirinde azalma olmasında hem 2008 Küresel Ekonomik Krizi hem de 2009 yılında patlak veren, Meksika’da başlayıp dünyaya ve Türkiye’ye de yayılan domuz gribi salgınının etkisi olmuştur.

Tablo 6. 2007-2009 Döneminde Türkiye’ye Gelen Yabancı Turist Sayısı, Turizm Geliri (1000\$) ve Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)

Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı	Gelen Yabancı Turist Sayısında Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Turizm Geliri (1000\$)	Turizm Gelirinde Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)
2007	23.340.911		18.487.008		770
2008	26.336.677	12,83	21.950.807	18,74	820
2009	27.077.114	2,81	21.249.335	-3,20	783

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

2010-2017 Dönemi

2015 ve 2016 yıllarında Türkiye’nin dört bir yanında çok yoğun bir şekilde terör olayları yaşanmıştır. Dünya basını ise yaşanan terör olaylarını abartılı bir biçimde ele alarak Türkiye’yi can güvenliğinin hiç olmadığı bir savaş ülkesi olarak göstermişlerdir. Tüm bu terör saldırıları sonucunda olay yerlerinde toplam 2.156 kişi yaralanmış ve 482 kişi de hayatını kaybetmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. 2015-2016 Yılları Arasında Türkiye’de Yaşanan Terör Olayları

Tarih	Terör Olayının Gerçekleştiği Yer	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
06.01.2015	İstanbul Sultanahmet	1	1
20.07.2015	Şanlıurfa Suruç	34	103
02.08.2015	Ağrı Jandarma Karakolu	2	24
10.10.2015	Ankara Garı	103	238
12.01.2016	İstanbul Sultanahmet	13	16
13.01.2016	Diyarbakır Çınar İlçe Emniyet Müdürlüğü	5	39
17.02.2016	Ankara Merasim Sokak	29	61
13.03.2016	Ankara Kızılay	37	125
19.03.2016	İstanbul Beyoğlu Kaymakamlığı	4	36
27.03.2016	Bursa	-	13
31.03.2016	Diyarbakır Otogar Civarı	7	27
01.04.2016	Mardin Kızıltepe Askerlik Şubesi	1	18
01.05.2016	Gaziantep Emniyet Müdürlüğü	3	22
10.05.2016	Diyarbakır	3	45
12.05.2016	İstanbul Sancaktepe Kara Havacılık Alay Komutanlığı Civarı	5	8
24.05.2016	Van Çaldıran İlçesi	6	2
05.06.2016	Diyarbakır İstasyon Meydanı	5	300
07.06.2016	İstanbul Vezneciler	11	36
08.06.2016	Mardin Midyat Emniyet Müdürlüğü	6	34
28.06.2016	İstanbul Atatürk Havalimanı	44	237
01.08.2016	Bingöl	7	3
18.08.2016	Elazığ Emniyet Müdürlüğü	3	217
20.08.2016	Gaziantep Şahinbey İlçesi Sokak Düğünü	54	91
26.08.2016	Şırnak Cizre Emniyet Müdürlüğü	11	78
06.10.2016	İstanbul Yenibosna 75. Yıl Polis Merkezi Civarı	-	10
09.10.2016	Hakkari Şemdinli Jandarma Karakolu	15	26
04.11.2016	Diyarbakır Bağlar İlçesi Emniyet Binası	12	100
10.11.2016	Mardin Derik Kaymakamlık Binası	1	2
24.11.2016	Adana Valiliği	2	33

10.12.2016	İstanbul Beşiktaş	44	155
17.12.2016	Kayseri	14	56

Kaynak: Doğruol, 2018: 509

Türkiye’de yaşanan terör olayları, dünya ülkelerinin yüksek tirajlı gazete ve televizyonlarda geniş yer tutmuştur. Türkiye’nin dünya basınında imajını ciddi derecede etkileyen bu haberler, turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir. Güvenlik gerekçesi ile yurtdışından olan rezervasyonlarının çoğunun iptal edilmesi, turizm işletmelerini krize sürüklemiştir. Bankalara büyük miktarlarda borcu olan otel sahipleri, finansal krize sürüklenmişlerdir (Doğruol, 2018: 509-510).

Tablo 8’deki veriler incelendiğinde, 2015 ve 2016 yıllarında yaşanan terör saldırılarının, Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında ve turizm gelirlerinde ciddi azalışa sebep olduğu görülmektedir. 2014 yılında Türkiye’ye 36.837.900 yabancı turist gelmiştir. 2015 yılında terör olaylarının başlamasıyla yabancı turist sayısında %1,61 oranında, turizm gelirinde %8,28 oranında azalış olmuştur. 2015 Türkiye’de kanlı ölümler ile sonlanan terör olaylarının aynı şiddette 2016 yılında da devam etmesi sonucunda, 2016 yılında Türkiye, gelen yabancı turist sayısında, kişi başına ortalama harcamada ve turizm gelirinde önemli oranda bir kayba maruz kalmıştır. 2016 yılında Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı %30,05 oranında, turizm geliri de bir önceki yıla göre %29,74 oranında azalmıştır.

Tablo 8. 2015-2016 Yıllarında Yaşanan Terör Saldırıları Döneminde Türkiye’ye Gelen Yabancı Turist Sayısı, Turizm Geliri (1000\$) ve Kişi Başına Ortalama Harcaması (\$)

Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı	Gelen Yabancı Turist Sayısında Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Turizm Geliri (1000\$)	Turizm Gelirinde Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Kişi Başına Ortalama Harcaması (\$)
2010	28.632.204		24.930.997		755
2011	31.456.076	9,86	28.115.692	12,77	778
2012	31.782.832	1,04	29.007.003	3,17	795
2013	34.910.098	9,84	32.308.991	11,38	824
2014	36.837.900	5,52	34.305.904	6,18	828
2015	36.244.632	-1,61	31.464.777	-8,28	756
2016	25.352.213	-30,05	22.107.440	-29,74	705
2017	32.410.034	27,84	26.283.656	18,89	681

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

Terör saldırılarının etkisi ile birlikte, Türkiye’nin her yıl milyonlarca turist ağırladığı yabancı ülkelere gelen turist sayılarında ciddi azalışlar dikkati çekmektedir. Tablo 9’daki verilere göre, Türkiye’yi 2014 yılında en çok ziyaret eden ülkeler, gelen turist sayılarına göre sıralandığında Almanya, Rusya, İngiltere, Gürcistan, Bulgaristan, İran, Hollanda, Fransa, Irak ve Yunanistan’dır. 2015 yılında Almanya, Gürcistan, Bulgaristan, İran ve Irak ülkelerinden gelen yabancı turist sayısında Irak dışında %6,30 ile % 8,92 oranları arasında artış olduğu görülmektedir. Sadece Irak’dan gelen yabancı turist sayısında %27,63 oranında artış olmuştur. 2015 yılında Rusya, İngiltere, Hollanda, Fransa ve Yunanistan’dan gelen turist sayılarında ise azalış olmuştur. En yüksek azalışın olduğu ülkeler %18,53’lük oran ile Rusya ve %18,31 oranında Fransa’dan gelen turist sayılarında yaşanmıştır.

2015 yılında Türkiye’de yaşanan terör olaylarının 2016 yılında da devam etmesi nedeniyle, 2016 yılında bu 10 ülkenin hepsinden gelen yabancı turist sayıları ciddi oranlarda azalmıştır. En yüksek azalış, %76,26 oranında Rusya’dan gelen yabancı turist sayısında olmuştur.

Tablo 9. 2014 ve 2016 Yılları Arasında Türkiye'ye En Çok Yabancı Ziyaretçi Gönderen Ülkelerden Gelen Yabancı Turist Sayısı

Ülke	Yıllar			Değişim (%)	
	2014	2015	2016	2015/2014	2016/2015
Almanya	5.250.036	5.580.792	3.890.074	6,30	-30,30
Rusya	4.479.049	3.649.003	888.256	-18,63	-76,26
İngiltere	2.600.360	2.512.139	1.711.481	-3,39	-31,87
Gürcistan	1.755.289	1.911.832	2.206.266	8,92	15,40
Bulgaristan	1.582.912	1.693.591	1.690.766	7,55	-7,18
İran	1.590.664	1.700.385	1.665.160	6,90	-2,07
Hollanda	1.303.730	1.232.487	906.336	-5,46	-26,46
Fransa	1.037.152	847.259	555.151	-18,31	-34,48
Irak	857.246	1.094.144	421.831	27,63	-61,54
Yunanistan	830.841	755.414	593.150	-9,08	-21,48
Diğer Yabancı	15.550.621	15.267.586	10.825.742	-1,82	-29,1
Toplam	36.837.900	36.244.632	25.352.213	-1,61	-30,05

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

Rusya'dan gelen turist sayısının bu kadar yüksek oranda azalmasının diğer önemli bir nedeni Türkiye ile Rusya arasında yaşanan uçak krizidir. Kasım 2015 tarihinde Türkiye'ye ait iki F-16 savaş uçağı, hava sahasını işgal eden Rusya'ya ait Sukhoi Su-24M tipi savaş uçağını düşürmüştür (Hurriyet, t.y.). Bu olay üzerine iki ülke arasında ciddi bir gerginlik yaşanmıştır.

Türkiye'nin Rusya uçağını düşürmesi, dünya basının ve internet sitelerinin bir numaralı haberi olmuştur. Bu olay BBC (İngilizce), New York Times Gazetesi, Daily Mail (İngiltere), Daily Telegraph (İngiltere), Bild Gazetesi (Almanya) gibi ses getiren ülkeler tarafından yayınlanan, Türkiye'yi abartılı şekilde kötüleyen ve iki ülke arasındaki siyasi gerginliği arttıran haberler ile Türkiye'nin imajını zedelemiştir. Rus basının önde gelen gazetelerinden Kommersant Gazetesi, Vedomosti Gazetesi, Komsomolskaya Pravda, İzvestiya Gazetesi, Moskovskiy Komsomolets Gazetesi Türkiye'yi tehdit edici ve küçük düşürücü haberler yayınlamışlardır (Hurriyet, t.y.).

2018-2021 Dönemi

2019 Aralık ayında Çin'in Vuhan kentinden çıkıp dalga dalga tüm dünya ülkelerini sarsan koronavirüs son yılların en ciddi salgın hastalık krizidir. Virüs dünyada çok geniş bir alana yayılmıştır ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan etmiştir (Trthaber, t.y.).

Pandemi ilan edilmesi ile birlikte ülkeler bu ölümcül virüs ile mücadele etmeye başlamışlardır. Sokağa çıkma yasağı, sınırların kapatılması ile seyahat yasakları, eğlence yerlerinin, restoranların, sinemaların, alışveriş merkezlerinin, okulların ve daha birçok dalda faaliyet gösteren yerlerin kapatılması alınan önlemler içerisinde yer almaktadır.

Covid-19 Pandemisi tüm dünyada turizm sektörünü ciddi bir şekilde etkilemiştir. Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin yıllara ve aylara göre dağılımı (Tablo 10) incelendiğinde, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı, 2020 yılında bir önceki yıla göre %71,74 oranında ciddi bir azalış sergilemiştir. Turizmin en çok yaşandığı yaz (Haziran, Temmuz, Ağustos) aylarında, 2020 yılında gelen turist sayısında ortalama %84,30 oranında azalış olmuştur.

Covid-19 salgını nedeniyle seyahat kısıtlamalarının 2021 yılında da devam etmesi sonucunda, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 2021 Ocak ayında, salgının yaşanmadığı bir önceki yılın Ocak ayına göre %71,48 oranında azalmıştır. Yine salgının yaşanmadığı 2020 yılının Şubat ayı ile karşılaştırıldığında, 2021 yılının şubat ayında yabancı turist sayısı %68,96 oranında azalmıştır. 2021 Mart ayında tüm dünyada kısıtlamalar hafiflemeye ve kademeli normalleşme sürecine girilmeye

başlanmıştır. Yasakların hafiflemesi sonucu 2021 yılı Nisan ayında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı, salgının en yoğun yaşandığı ilk dönem olan 2020 Nisan ayına göre %3162,18 oranında rekor bir artışa geçmiştir. Nisan ayındaki rekor artışa rağmen, 2021 yılının ilk 4 ayında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı, bir önceki yılın ilk 4 ayındaki yabancı turist sayısına göre %35,64 oranında azalmıştır.

Tablo 10. 2018-2021 Döneminde Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayılarının Yıllara ve Aylara Göre Dağılımı

AYLAR	YILLAR				% DEĞİŞİM ORANI	
	2018	2019	2020	2021*	2020/2019	2021/2020
Ocak	1.461.570	1.539.496	1.787.435	509.787	16,11	-71,48
Şubat	1.527.070	1.670.238	1.733.112	537.976	3,76	-68,96
Mart	2.139.766	2.232.358	718.097	905.323	-67,83	26,07
Nisan	2.655.561	3.293.176	24.238	790.687	-99,26	3162,18
Mayıs	3.678.440	4.022.254	29.829		-99,26	
Haziran	4.505.594	5.318.984	214.768		-95,96	
Temmuz	5.671.801	6.617.380	932.927		-85,90	
Ağustos	5.383.332	6.307.508	1.814.701		-71,23	
Eylül	4.792.818	5.426.818	2.203.482		-59,40	
Ekim	3.755.467	4.291.574	1.742.303		-59,40	
Kasım	1.966.277	2.190.622	833.991		-61,93	
Aralık	1.950.705	2.147.878	699.330		-67,44	
TOPLAM	39.488.401	45.058.286	12.734.213		-71,74	
4 AYLIK TOPLAM	7.783.967	8.735.268	4.262.882	2.743.773	-51,20	-35,64

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü,
(*): Geçici veriler

Tablo 11'de, 2020 ve 2021 yıllarının Ocak-Nisan döneminde Türkiye'ye en fazla turist gönderen ülkenin Rusya olduğu görülmektedir. 2021 Ocak-Nisan döneminde Rusya'yı İran, Ukrayna, Almanya ve Bulgaristan takip etmiştir.

Tablo 11. 2019-2021 Yılları Ocak-Nisan Döneminde Türkiye'ye Turist Gönderen Ülkelerin Dağılımı

ÜLKE	2019 Yılında Gelen Turist Sayısı	2020 Yılında Gelen Turist Sayısı	2021 Yılında Gelen Turist Sayısı*
Rusya	710.293	317.088	552.048
İran	558.776	220.108	194.384
Ukrayna	211.804	103.807	187.029
Almanya	803.483	356.696	185.032
Bulgaristan	738.784	399.460	159.653
Diğer Yabancı	5.712.128	2.865.723	1.465.627
TOPLAM	8.735.268	4.262.882	2.743.773

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü
(*): Geçici veriler

Salgın hastalığın yaşandığı 2020 yılında, Türkiye'nin turizm gelirinde de, bir önceki yıla göre %65,07 oranında ciddi bir azalış olduğu görülmektedir (Tablo 12).

Tablo 12. 2018-2021 Döneminde Türkiye Turizm Gelirleri (1000\$)

Yıllar	Turizm Geliri (1000\$)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranı (%)
2018	29.512.926	
2019	34.520.332	16,97
2020	12.059.320	65,07
2021*	2.452.213	

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü
(*): Ocak-Nisan (4 aylık veriler)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Krizler, her ülkenin yaşayabileceği, ekonomik ve sosyal yaşamı tehdit eden olaylardır. Ülkeler dönem dönem ulusal ve uluslararası boyutta krizlerden etkilenirler. Kriz ortamlarından etkilenen sektörlerden biri de turizm sektörüdür. Turizm sektörünü etkileyen krizler, turizm ile bağlantılı diğer sektörleri de etkilediği için, krizlerin turizm sektörüne yansımaları ülke ekonomisini de olumsuz etkiler.

Krizler, bir ülkeye gelen yabancı turist sayısı üzerinde farklı etkiler yaratırlar. Krizin kaynağı, türü, etki alanı, yayılma hızı, süresi, tekrarlanma sıklığı ve şiddeti krizin turizm talebi üzerindeki gücünü belirler. Ulusal ve küresel kaynaklı krizler, bir ülkeye gelen yabancı turist sayısını aynı şekilde etkilemez. Krizin etki alanı belirli bir bölge ile sınırlı kalıyorsa, krizin yayılmadığı bölgelere gelen yabancı turist sayısında ciddi bir değişim olmaz. Ama kriz yaşayan ülke başka ülkeler için önemli bir turist talebine sahipse, bu ülkeden gelecek turist sayısı azalacağı için diğer ülkelerin turizm gelirleri azalır.

Kısa süreli yaşanan ve tekrarlanmayan krizler, yabancı turist sayısı üzerinde geçici düşümlere sebep olur. Doğal afetler, genellikle kısa sürede gerçekleşen krizlerdir. Ancak, doğal afet krizlerinde krizin şiddeti, etki alanı ve tekrarlanma sıklığı, yabancı turist talebi değişimi açısından önemlidir. Sık aralıklar ile geniş bir bölgeyi etkisi alan, şiddetli deprem felaketi yaşayan bir ülkede turizm de dahil birçok sektör yara alır ve can güvenliğinin soru işareti oluşturması sebebiyle yabancı turist sayısında azalma olur. Özellikle ülkede deprem yaşanan bölge, yabancı turist talebi çok yüksek olan bir destinasyon ise turizm gelirlerindeki kayıp daha yüksek olur. Böyle bölgeler, dünya basınına 1. derece deprem bölgesi olarak yansır. Küçük şiddette gerçekleşen, fazla sayıda can ve mal kaybına sebep olmayan doğal afet krizleri ise medyada ses getirmedikleri için, yabancı turist sayısını etkilemez.

Terör olayları ve savaş durumlarında da olayın etki alanı, süresi, tekrarlanma sıklığı ve şiddeti krizin turizm talebi üzerindeki etkisini belirleyen faktörlerdir. Bir ülkede terör olayları uzun bir süre devam ediyorsa, sık sık tekrar ediyorsa ve şiddetli olaylar geniş bir alana yayılmışsa, bu ülkenin dünyadaki imajı ciddi bir şekilde sarsılır. Medyada devamlı terör saldırısı olayları ile gündeme gelen ülkeler, can güvenliği açısından insanları endişeye düşürür. Can güvenliğinin olmadığı huzursuz bir ortamda kimse tatil yapmak istemez. Bundan dolayı, terör olaylarının, yabancı turist sayısı ve turizm geliri üzerindeki etkisi yüksektir.

İç ekonomik ve siyasi krizler, yabancı turist sayısı ve turizm gelirini olumsuz yönde etkilememektedir. İç ekonomik kriz yaşanan ülkede devalüasyon yapıldığı zaman, ülkedeki turizm ürününün fiyatı düştüğü için yabancı turist sayısı ve turizm geliri artar. Ülkenin kendi içinde yaşadığı siyasi krizler de yabancı turist sayısını olumsuz etkilemez. Küresel ekonomik krizler, birçok ülkeyi etkilediği için yabancı turist sayısında değişime neden olur. Uluslararası siyasi krizlerde, bir ülkenin siyasi kriz yaşadığı olayın etki alanı artarsa yani ne kadar fazla ülke olaya dahil olursa, yabancı turist sayısı ve turizm geliri daha fazla etkilenir. Ülkeler birbirine düşman oldukları zaman, birbirlerinin menfaatlerini ve turizm faaliyetlerini bozucu eylemlerde bulunabilirler.

Salgın hastalıklar, ortaya çıktığı ve yayıldıkları bölgede yabancı turist sayısını olumsuz yönde etkilerler. Salgın hastalığın yayılmadığı ülkeler, vakanın bulunduğu ülkeler gibi etkilenmezler. Eğer hastalık hızlı bir şekilde geniş bir alana yayılırsa, turizm sektörü global boyutta çok büyük kayıplar verir.

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, 1990 yılından itibaren 2021 yılının Nisan ayı sonuna kadar Türkiye’de ve dünyada yaşanan önemli krizlerin, Türkiye turizm sektörüne etkileri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- 1990-1991 Körfez Savaşı ve bu savaşın sebep olduğu 1991 Türkiye Finansal Krizi sonucunda, 1991 yılında yabancı turist sayısında bir önceki yıla göre %2,39 oranında küçük bir artış olmasına rağmen, savaş döneminde kişi başına ortalama harcamanın azalması sonucu turizm gelirinde bir önceki yıla göre azalış (%17,71) olmuştur.
- 1992 Erzincan Depremi’nin yaşandığı yıl, bir önceki yıla göre yabancı turist sayısı ve turizm geliri artmıştır. Avrupa Para Krizi’nin yaşandığı 1993 yılında, Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında bir önceki yıla göre azalış olmuştur. 1994 Türkiye Ekonomik Krizi’nin yaşandığı yıl ise Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı ve turizm geliri bir önceki yıla göre artmıştır.
- 1998 yılında Türkiye’de terör krizi, 1998 Rusya ekonomik krizi, 1999 yılında terör örgütünün Türkiye’ye getirilmesi ile yaşanan kriz ve 1999 Marmara Depremi sonucunda 1998 ve 1999 yılları Türkiye açısından parlak yıllar olmamıştır. 1998 yılında gelen yabancı turist sayısında %0,66 oranında çok küçük miktarda artıştan dolayı, bir önceki yıla göre turizm geliri azalmıştır. 1999 yılında Türkiye turizm sektörü, gelen yabancı turist sayısında 2.265.412 kişi ve turizm gelirinde 2.605.940 \$ kayıp yaşamıştır.
- Türkiye’de 2000 Ekonomik Krizi ve ulusal siyasi gerginlikleri de barındıran 2001 Ekonomik Krizi dönemlerinde yabancı turist sayısı ve turizm gelirinde yüksek oranlarda artışlar yaşanmıştır. 2002 yılında da yabancı turist sayısı ve turizm gelirindeki artışlar devam etmiştir.
- 2003 yılında dünyada meydana gelen Sars salgınına vakasına, Türkiye’de rastlanmamıştır. Salgının yaşandığı ülkelere oluşan yabancı turist kayıplarından dolayı, 2003 yılında Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında, bir önceki yıla göre yüksek oranda bir artış olmamasına rağmen, turizm geliri olumsuz etkilenmemiştir.
- Küresel bir salgın olan kuş gribi salgını, Türkiye’ye de yayılmıştır. Salgın vakalarının yaşandığı 2006 yılında, Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı ve turizm geliri 2005 yılı ile karşılaştırıldığında azalmıştır.
- 2008 Küresel Ekonomik Kriz’in etkisinin devam ettiği ve Türkiye’ye de yayılan domuz gribi salgının yaşandığı 2009 yılında yabancı turist sayısı çok küçük oranda artmıştır. Ancak aynı yıl kişi başına ortalama harcamanın azalması sonucu bir önceki yıla göre turizm geliri azalmıştır.
- 2015 ve 2016 yılları Türkiye’de turizm sektörü açısından zorlu yıllar olmuştur. 2015 Türkiye-Rusya uçak krizi ile birlikte, 2015 ve 2016 yıllarında yaşanan şiddetli terör saldırıları dünya basınının da etkisiyle Türkiye’nin imajını kötü etkilemiştir. 2015 yılında başlayan ve 2016 yılında devam eden bu krizler, turizm üzerindeki olumsuz etkisini, 2016 yılında sert bir şekilde göstermiştir. 2016 yılında Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında ve turizm gelirinde, bir önceki yıla göre önemli oranda azalış olmuştur. Rusya’dan Türkiye’ye gelen turist sayısındaki ciddi oranda azalma da (%76,26), bu sonuçlarda etkili olmuştur.
- 2020 yılında başlayan ve 2021 yılında devam eden, tüm dünyayı etkisi altına alan ve milyonlarca kişinin ölümüne sebep olan Covid-19 salgını, seyahat yasakları ile birlikte turizm

faaliyetlerinin durmasına sebep olmuştur. 2020 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısında bir önceki yıla göre %51,20 oranında vahim bir azalış yaşanmıştır. Covid-19 salgını sonucu Türkiye turizm gelirinde, 2020 yılında bir önceki yıla göre %65,07 oranında azalış ile 22.461.012.000 \$ ciddi bir kayıp yaşanmıştır.

Sonuç olarak; 1990-2021 döneminde Türkiye ve dünyada gerçekleşen krizlerden küresel ekonomik kriz, uluslararası siyasi kriz, iç terör krizi, Türkiye'yi riskli konuma düşüren uluslararası savaş krizi, önemli bir konumda geniş bir alana yayılan yüksek şiddette doğal afet krizi ve Türkiye'ye yayılan salgın hastalık krizi Türkiye turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'de gerçekleşen ulusal ekonomik kriz, ulusal siyasi kriz, yabancı turist talebi yüksek olmayan yerde geniş bir alana yayılmayarak düşük/orta şiddette gerçekleşen doğal afet krizi, Türkiye ve Türkiye'ye yoğun turist gönderen ülkelerde görülmeyen salgın hastalık krizi dönemlerinde ise Türkiye turizmi yabancı turist sayısı ve turizm geliri verilerinde artışa geçmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2017). *I. Körfez Savaşı'nın Türk dış politikasına etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Aşık, M. (2016). *Turizm işletmelerinde kriz ve kriz yönetimi: Bodrum Bölgesi'ndeki beş yıldızlı otel işletmelerine yönelik bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Ayaz, N. (2016). Ekonomik krizlerin turizm sektörüne olan etkileri üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı: 59, ISSN: 1304-0278, 1360-1371. <https://dergipark.org.tr/pub/esosder/issue/24938/26327>
- Bahar, O. & Erdoğan, E. (2011). 1994 ve 2000 krizleri sonrasında Türkiye'de uygulanan finansal regülasyon politikaları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 1-14. <https://dergipark.org.tr/pub/musbed/issue/23513/250526>
- Doğruol, D. (2018). Dünya basımında yer alan terör olaylarının Türkiye turizm gelirleri üzerine etkileri. *VII. Ulusal III: Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı 20-21 Nisan 2018, Iskenderun*, ISBN: 9786052560006, 506-515.
- Erdoğan, S. (2018). Körfez Krizi'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri (1989-1991). *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 33-47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/497391>
- Hürriyet. Uçak krizi dünyaya manşet [URL: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ucak-krizi-dunyaya-manset-400183451>] internet adresinden 17.04.2021 tarihinde edinilmiştir.
- Köse, S. (2000). *24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 istikrar programları çerçevesinde yapılan hukuki ve kurumsal düzenlemelerin mukayeseli analizi*, Uzmanlık Tezi, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT: 2508.
- Köşker, H. (2017). Krizlerin turizm sektörüne etkileri üzerine bir araştırma: 2016 yılı Türkiye örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, (62), 216-230. https://www.researchgate.net/publication/326710784_Krizlerin_Turizm_Sektorune_Etkileri_Uzerine_Bir_Arastirma_2016_Yili_Turkiye_Ornegi
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Avian influenza (kuş gribi) hastalığının Türk ekonomisi üzerindeki etkileri [URL: <https://www.mfa.gov.tr/avian-influenza-kus-gribi-hastaliginin-turk-ekonomisi-uzerindeki-etkileri-tr.mfa>] internet adresinden 17.03.2021 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). 13 Mart 1992 Erzincan depremi [URL: <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=75>] internet adresinden 15.04.2021 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). 17 Ağustos 1999 Gölçük depremi [URL: <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=37>] internet adresinden 20.06.2021 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü (YİGM). [URL: <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/82480.turizm-geliri-gideri-ve-ortalama-harcama-2004-2021.xls.xls?0>] internet adresinden 25.05.2021 tarihinde edinilmiştir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü (YİGM). [URL: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>] internet adresinden 25.05.2021 tarihinde edinilmiştir.

TRT Haber. Covid-19 hakkında neler biliyoruz [URL: <https://www.trthaber.com/haber/koronavirüs/covid-19-hakkinda-neler-biliyoruz-473702.html/amp>] internet adresinden 03.01.2021 tarihinde edinilmiştir.

Turizimebakış. Turizmin ekonomik etkileri [URL: <https://www.turizmebakis.com/turizmin-ekonomik-etkileri/>] internet adresinden 28.01.2021 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB). [URL: <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/dis-ticaret-aciklarinin-kapatmada-payi>] internet adresinden 09.01.2021 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB). [URL: <https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri>] internet adresinden 09.01.2021 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB). [URL: <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/gsmh-icindeki-payi-1963-79.html>] internet adresinden 09.01.2021 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TTYD). [URL: <https://ttyd.org.tr/Uploadfiles/DocumentFiles/c3d9642a-3a06-43e8-a9a8-892949d83eba.pdf>] internet adresinden 23.01.2020 tarihinde edinilmiştir.

Ünlüönen, K. & Çeti, B. (2019). Salgın hastalıklar sebebiyle oluşan krizlerin turizm sektörü üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(2), 109-128.

Yılmaz, B. S. & Yılmaz, Ö. D. (2005). Terörizm ve terörizmin hedefi olarak turizm endüstrisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(13), 39-58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6127/82180>